NORSK FAGLITTERÆR FORFATTER- OG OVERSETTERFORENING

Bulletin

MEDLEMSBLAD
2 | 2022

Rosetta-nominerte
Se hvem som kan vinne årets Rosettapris
12

Etterlyser mangfold
Uten mer mangfold i sakprosa har vi et demokratisk problem.
22

Sakprosafest!
Nå bli det festival i Oslo og Trondheim igjen.
24

Endelig bok
38 år etter at stipendet ble tildelt, kom boka.
32

Sakprosa-nei fra Trettebergstuen

Ingen gode nyheter for innkjøpsordningen for sakprosa i årets statsbudsjett.

6

Kjære medlem

Intervjuet med kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen, som du snart vil bla deg fram til, er skuffende lesning med tanke på et lenge etterlengtet og varslet løft for sakprosaen fra det offentliges side. Det er åpenbart forskjell på å være opposisjonspolitiker og å sitte med ansvar i regjering. At uforutsette hendelser, som krigen i Ukraina, påvirker handlingsrommet, er også til å forstå. Men det er vanskelig å skjønne hvorfor ikke kulturministeren lover at nettopp sakprosaen skal satses på i en slik tid. Noen titalls millioner kroner er lite i et stort statsbudsjett, men betyr mye for samfunns- og demokratiutviklingen.

Jeg var så heldig å få møte Andrej Kurkov, lederen av ukrainsk PEN, da han var på besøk i Norge i vår. Kurkovs overordnede ønske til norske forfattere, oversettere, forlagsredaktører, bokhandlere og bibliotekarer var enkelt: Hjelp oss med å skrive, oversette, gi ut og formidle sakprosabøker som gir kunnskap om Ukraina, slik at alle kan forstå situasjonen vi befinner oss i! Kurkov mente at den måten flesteparten av oss kan bidra med noe positivt for ukrainerne på, er å vise interesse for deres historie, samfunn og befolkning. Hans oppfordring sier ganske mye om hva litteratur kan bety i krisetider, og hvordan bøker kan bidra til å bygge broer mellom mennesker. Og da altså særlig sakprosaen.

Jeg er ikke i tvil om at Trettebergstuen er enig i dette, og hun viser en tilstedeværelse som statsråd, og en vilje til å fremme litteraturen, som er positiv. Både innføringen av boklov og etableringen av en leselyststrategi er NFFO glade for. Hun sier også at en satsing på sakprosaen fremdeles står høyt på lista, og minner om at Hurdalsplattformen skal styres etter i fire år.

Det er derfor for tidlig å snakke om et løftebrudd som sådan. Men dess lenger hun venter, dess mer usikre blir vi på hvorvidt vi kan stole på at hun vil holde det hun har lovet. I høst skal NFFO jobbe med å overbevise partier både til høyre og venstre for regjeringen om hva de bør kreve for å sikre et flertall i Stortinget, slik at budsjettet som vedtas i desember, likevel har kraftige påplussinger til det beste for forfattere, oversettere og ikke minst lesere av sakprosa på norsk. Det vil alle tjene på.

Med vennlig hilsen

Arne Vestbø
generalsekretær

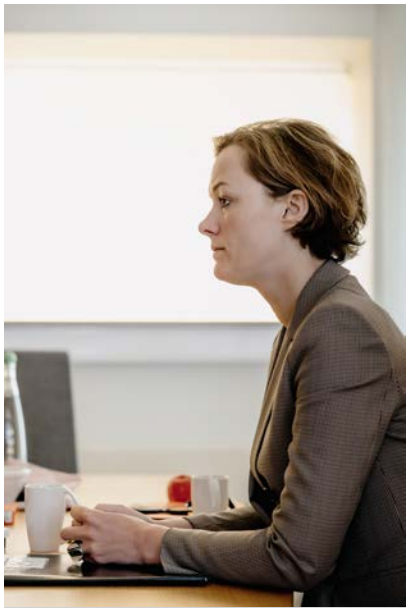

8

6

NFFO i Arendal 6

Sakprosa-nei fra Anette Trettebergstuen 8

Desse er nominerte til Rosettaprisen 12

TEMA: Sakprosa for barn og unge

Nye forfattere ut i verden 14

Bekymret for barns lesevaner 18

Sakprosa for barn og unge blir ny Brage-kategori 20

Lager nettleksikon for barn og unget 21

Syng en saksprosabok 22

14

34

32

Saksprosafest i Trondheim og Oslo ____ 24

Juridisk spalte:
Royaltyavkortning på illustrerte bøker ____ 26

Avmakt og oppbrudd ga sakprosapris ____ 28

Småsaker ____ 30

Og endelig kom boka ut! ____ 32

Kunsten å designe en sakprosabok ____ 34

26

ANSVARLIG REDAKTØR: Arne Vestbø
REDAKTØR: Sverre Gunnar Haga
DESIGN OG TRYKK: 07 Media

Kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen i samtale med kunnskapsminister Tonje Brenna (t.h.) og samtaleleder Liv Gulbrandsen.

NFFO i Arendal

Sverre Gunnar Haga

Mona Hauglid

NFFO satte opp tre faglitterære slalomporter under Arendalsuka.

En gang i året går Arendal fra å være en søvnig småby til å bli en lys våken småby. Det er de styrende representanter i AS Norge og deres haleheng som inntar byen med boder, stands og talerstoler, under dekknavnet Arendalsuka – et Dagsnytt Atten med skjenkebevilling. Ingen har lyst til å gå glipp av noe slikt.

Kort vei til makten

NFFO slo, sammen med ulike medarrangører fra litteraturbransjen, til med tre arrangementer tirsdag 16. august. Det første om leselyststrategier med kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen og kunnskapsminister Tonje Brenna. Det andre om norske skoleelevers tilgang til læremidler, med et panel bestående av Halvard Hølleland, statssekretær i Kunnskapsdepartementet, Kristin Holm Jensen, avdelingsdirektør for oppvekst, kultur og utdanning i KS – kommunesektorens organisasjon, Bente Franck-Sætervoll, direktør i Utdanning i Aschehoug forlag, og Aslak Berntsen Husby, leder i Elevorganisasjonen.

Det tredje arrangementet i NFFO-regi var *Bøker, børst og bærekraft*, en samtale mellom Heikki Holmås, bærekraftsjef i Multiconsult, og tidligere politiker Alexander Even Henriksen, CEO i Bonnier Norsk Forlag, og Anne Karin Sæther, forfatter, seniorrådgiver i Footprint og nestleder i NFFOs styre.

I tillegg deltok NFFOs generalsekretær Arne Vestbø i Forleggerforeningens debattmøte *Hva skal vi med forlagene?*

Arendalsuka er viktig av flere grunner, mener Vestbø.

– For en forening som NFFO er det utvilsomt viktig å ta del i nettverket som er representert under

Arendalsuka, med en rekke aktører fra organisasjonslivet, det offentlige, politikken og media som møtes. Både for å vise at våre medlemmer og litteraturen de skriver, betyr noe for den norske offentligheten, og for å synliggjøre oss som forening for potensielle medlemmer. Det er høy kompetanse innenfor en rekke fagfelt som samles i Arendal, sier Vestbø.

– Det er masse folk i sving under Arendalsuka og mange ulike budskap. Hvor lett eller vanskelig er det å nå gjennom i alt virvaret?
– Det er et stort og omfattende program, og det er selvsagt mange som kjemper om oppmerksomheten til enhver tid. Men noe av styrken til Arendalsuka er likevel at veien til maktpersonene på toppen er enda kortere enn vanlig, og at de stiller opp på så mye som mulig. Da jeg møtte en av statssekretærene ikke lenge etter lunsj på tirsdagen, var han på vei til det sjette eller sjuende oppdraget han hadde den dagen. Det er ganske imponerende.

Høy temperatur

– NFFOs tre møter handlet om tilgangen til læremidler, om leselyst og om bærekraft i bokbransjen. Hvorfor ble nettopp disse temaene valgt ut?
Vi vil belyse temaer som er relevante for oss selv og ett eller flere av fagmiljøene som befinner seg i Arendal, kombinert med saker som politikerne er spesielt interessert i å si noe om. En leselystsatsing har vært varslet i Hurdalsplattformen, og til arrangementet om lesing klarte vi å få både kulturminister Anette Trettebergstuen og kunnskapsminister Tonje Brenna til å komme.

– Tilgangen til læremidler har vært et stridstema i utdanningspolitikken det siste året, og temperaturen var høy da den nye lederen i Elevorganisasjonen diskuterte saken med representanter for forlagssiden, KS og statssekretæren i Kunnskapsdepartementet. Bærekraft er naturligvis noe alle bransjer må forholde seg til i dagens klimakrise, og også dette var et arrangement som samlet et interessert publikum. Alt i alt vil jeg si at vi traff godt med våre tre programposter.

Savner debatt

NFFOs styrenestleder Anne Karin Sæther fikk snakke om en av sine hjertesaker under møtet 16. august.

Anne Karin Sæther, forfatter og nestleder i NFFOs styre, i aksjon under Arendalsuka.

– Samtalen var oppstemt, og jeg håper og tror dette var starten på et større arbeid med grønn omstilling i bokbransjen. Så langt har det vært merkelig stille rundt bokbransjens rolle i miljøspørsmål. Noen forlag har gjort en del, og det finnes stadig flere miljøbøker, men det er ingen ordentlig debatt om naturavtrykket og klimaavtrykket fra bokproduksjon, enten vi snakker om papir eller digitale formater. I Sverige er det flere forfattere som har engasjert seg enn det er her, men jeg vet at mange av NFFOs medlemmer er miljøengasjerte, og jeg vil gjerne ta mer tak i miljøspørsmål i tiden framover.

– Hvorfor er det viktig at vi er til stede under Arendalsuka?
– Alle aktører som har politiske mål, må ha tett dialog med politikerne og rådgiverne deres. I Arendal er det lett å treffe mange av disse menneskene på kort tid, så Arendalsuka er rene himmelen for alle som vil endre verden, sier Sæther og legger til:

– Samtidig er Arendalsuka en viktig læringsarena for politikerne og en temperaturmåler på hvilke temaer de bør prioritere.

Debattleder Eva Nordlund (f.v.), Halvard Hølleland, Kristin Holm Jensen, Bente Franck-Sætervoll og Aslak Berntsen Husby i debatten om læremidler.

Sakprosa-nei fra Anette Trettebergstuen

Kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen slår kaldt vann i blodet på alle som forventer en økning i innkjøpsordningen for sakprosa i høstens statsbudsjett.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Kampen for en bedre innkjøpsordning har vart noen år. Noen politikere har vært mer aktive enn andre i å snakke opp ordningen.

Anette Trettebergstuen (Ap) har vært en av disse, som da hun som opposisjonspolitiker i november i 2020 uttalte følgende i VG:

– Vi mener innkjøpsordningen for sakprosa skal bli automatisk, slik den er for skjønnlitteraturen. Vi ser jo at kildene til informasjon blir snevrere når folks nyhetsvaner endres. I strømmen av fake news og feilinformasjon spiller sakprosa og tilgangen til sakprosa en viktig rolle. Et godt utvalg av sakprosa tilgjengelig for alle på bibliotekene er viktig for alle, sa Trettebergstuen. Uttalelsen ble fulgt opp med at Arbeiderpartiet satte av 25 millioner kroner ekstra i sitt alternative budsjett for 2021 til innkjøpsordningen for sakprosa.

Stramt budsjett

Halvannet år senere – og i regjeringsposisjon – har formuleringene endret seg.

– Det er jo en stor skjevhet mellom skjønnlitteratur og sakprosa, og jeg har som målsetting at i den perioden jeg er her, så ønsker jeg et løft for innkjøpsordningen for sakprosa. Men for å si det sånn, det er veldig mye som har skjedd siden Hurdal, sier Trettebergstuen, som tar imot NFFO Bulletin på sitt kontor for en halvtimes samtale. Hun henviser til Hurdalsplattformen, regjeringserklæringen som sier følgende om litteratur:

«Styrkje litteraturformidlinga, blant anna gjennom innkjøpsordningane og ein ny leselyst-strategi, og jobbe for fleire meiropne bibliotek.»

— Siden den gang har vi hatt en lang pandemi, og så kom det en krig. Den økonomiske situasjonen er ganske stram, og vi kommer ikke til å få levert alle løftene våre på så kort tid som vi kanskje trodde. Derfor vil jeg ikke gi noen falske forhåpninger om noe stort løft for sakprosaen nå. Men det er definitivt noe jeg har med meg og ønsker å få til.

– Men det var ganske konkrete lovnader fra deg den gangen i 2020?

– Jo, men ting har endret seg. Innkjøpsordningen er friske penger i et budsjett. Og når vi skal lage budsjett for 2023, så tror jeg hele verden har fått med seg at det er blitt mye trangere nå enn i 2020. Et løft på 25 millioner kroner for innkjøpsordningen er urealistisk å få til neste år. Men jeg har fortsatt som målsetting at vi skal få til et løft for sakprosaen i inneværende periode. Det er høyt oppe på lista, sier Trettebergstuen.

– Jeg vil ikke gi noen falske forhåpninger om noe løft for sakprosaen nå.

Bokloven

De siste månedene har litteratur likevel vært langt framme på statsrådens kontor. Denne høsten blir den nye bokloven sendt ut til høring.

– Det har vært en veldig interessant, men også krevende prosess. Det var ikke bare å ta opp igjen det forrige utkastet fra 2013. Det har skjedd veldig mye i bokmarkedet siden den gang, både på eierskapssida og i teknologisk utvikling. Vi har måttet gå inn i noen komplekse problemstillinger, hvordan man skal regulere lydmarkedet, for eksempel. Men jeg mener at vi har funnet gode løsninger.

– Og dette har ikke bare vært en isolert prosess her inne på kontoret. Vi har vært i god prat underveis med mange aktører på feltet. Men når vi nå har lagt fram lovforslaget på høring, er det fordi vi reelt sett ønsker at det skal bli hørt. Og det gleder jeg meg til. Jeg håper forslaget skaper noen gode debatter.

– Hvor mye kan det være av en statlig regulering av et bokmarked i vår tid?

– Det er jo ulike løsninger og modeller for det rundt om i verden. Men det viktigste for oss er å sikre at forfatterne får den betalingen de skal ha for verkene, men også for tilgjengeligheten for oss forbrukere. At vi får et bredt mangfold av litteratur – ikke bare boksjappa der du handler, men også i bibliotekene. Fordi vi er et relativt lite språkområde, trenger vi en regulering slik at vi ikke ender opp med å ha kun store krimtitler av Jo Nesbø i paperback på Kiwi.

Leselyst

Den Hurdals-lovede leselyststrategien er neste på agendaen, sier Trettebergstuen.

– Nå som bokloven er ute, frigjør vi arbeidskapasitet her blant våre folk, og da begynner vi å jobbe med leselyststrategien denne høsten.

– Hva er de viktige elementene i denne?

– Det er at vi sammen med ulike bransjeorganisasjoner og relevante aktører kan finne fram til konkrete tiltak som kan vekke barn og unge sin leselyst – spesielt for gutta sin del, som vi vet leser mindre enn jenter. Vi ønsker for eksempel å se på hvordan nettbrett, teknologi og gaming er en del av livet deres. Vi sier jo ofte at disse tingene overtar for den tradisjonelle boka. Men jeg synes det kan være interessant å se nærmere på hvordan disse elementene kan brukes aktivt til faktisk å vise en vei inn til boka.

– Hva vil være ditt eget tips for å sette noen i gang?

– Foreldretips til barn vil naturligvis være viktige. Men også bibliotekene er helt sentrale. Det er så utrolig mange bra omkring! Ikke bare fordi de tilbyr et bredt spekter av litteratur, men de er også gode steder for

bare å henge rundt. Hvis flere blir introdusert til det å henge på bibliotek, blir det å plukke opp ei bok eller se et omslag som vekker litt nysgjerrighet, litt enklere.

– Hvilke politiske virkemidler står egentlig til rådighet for å skape leselyst?
– Hele litteraturpolitikken handler jo egentlig om leselyst, om tilgjengelighet, rett og slett. Men jeg tror også på forfatterformidling gjennom Den kulturelle skolesekken, aktiv bruk av skolebibliotekene og så videre.

– I den forbindelse er det også nedslående å registrere at det ikke er noen gullalder for våre fysiske bokhandler. Jeg leste et sted at hundre uavhengige butikker har forsvunnet på ti år.
– Jeg synes det er trist. Noe av det fineste jeg vet, er å gå og titte i bokhandelen. Jeg har en på Hamar som jeg liker spesielt godt, Gravdahl. Og jeg vil at min sønn, når han er på min alder, også skal ha den infrastrukturen med gode kvalitetsbokhandler og ikke bare måtte kjøpe bøker på nettet.

– Hva betyr en bokhandel for deg opplevelsesmessig?
– Det er ikke bare et sted å gå inn for å kjøpe og hente ei bok, men også for å titte – et rom å bare være i, hvor du kan gjøre litterære oppdagelser – et viktig sted.

Norsk som fagspråk

– Noe litt annet nå: Vi i NFFO er bekymret for norsk som fagspråk.

– Jeg har fortsatt som målsetting at vi skal få til et løft for sakprosaen i inneværende periode. Det er høyt oppe på lista, sier Anette Trettebergstuen.

Vi vet blant annet at ni av ti forskningsartikler som blir produsert ved norske universiteter og høgskoler, er skrevet på engelsk. Mye av dette er under et annet departement enn ditt, men samtidig handler det om språknorm, som kommer inn under ditt virkeområde. Hvor mye kontakt er det mellom departementene i dette spørsmålet?
– Det har vi veldig god kontakt om! Dette er noe Ola Borten Moe (red. anm: Minister for forskning og høyere utdanning) og jeg er enige om å ta på høyeste alvor. Vi har vært innom temaet i arbeidet med språkloven, og nå ser vi også på om det er konkrete ting vi kan eller bør gjøre for å sikre norsk som fagspråk i akademia.

– Hvilke verktøy har dere i dette arbeidet?
— Detaljene om dette ligger hos Borten Moe. Men det er ting som jobbes med nå.

– Og helt til sist: I mai holdt du en viktig redegjørelse i Stortinget om mediepolitikken og ytringsfrihet, om hvordan staten på best mulig måte kan legge til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale. Presse, digitale plattformer, film og NRK fikk mye plass. Men bøker var ikke nevnt med et ord.
– Dette var en ren mediepolitisk redegjørelse, så det var helt bevisst. Jeg leste leserinnlegget dere skrev i Klassekampen om at jeg måtte huske sakprosaen. Og jeg var helt enig i alt dere skrev, jeg. Litteraturen, bøkene og lesing er helt åpenbart en forutsetning for ytringsfrihet og demokrati. Men det hørte altså ikke hjemme i akkurat denne sammenhengen, sier Anette Trettebergstuen.

Søk stipend til å forfatte eller oversette sakprosa!

Vi inviterer forfattere og oversettere til å søke følgende stipend:

- Prosjektstipend forfatter
- Reise- og diversestipend forfatter og oversetter
- Honnør- og utvidet honnørstipend forfatter og oversetter

Søk også på våre stipend med fortløpende søknadsfrister:

- Prosjektstipend til oversettere*
- Aktualitets- og debattstipend til forfattere*

** Debutanter kan også søke disse stipendene.*

Søk innen 7. oktober kl. 15.00

NFFO
NORSK FAGLITTERÆR FORFATTER- OG OVERSETTERFORENING

www.nffo.no

Desse er nominerte til Rosettaprisen!

Dei nominerte til den fjerde Rosettaprisen er klare.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Rosettaprisen er Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforenings pris for omsetjing av sakprosaverk.

Prisen blei delt ut for første gong i 2019, og den første vinnaren av Rosettaprisen var Rune R. Moen for omsetjinga av Anne Applebaums Rød sult. I 2020 var vinnaren Birgit Owe Svihus for omsetjinga av Primo Levis Det periodiske system, og i 2021 vann Tove Bakke prisen for omsetjinga si av Emmanuel Carrères bok Riket.

Rosettaprisen skal gå til omsetjaren av ei sakprosabok som kom ut året før prisåret, og prisen skal bidra til å auke interessa for omsett sakprosa og løfte fram kvaliteten på utgitte omsetjingar.

Dei fem på kortlista

Juryen, som er sett saman av Ole Jan Borgund, Ika Kaminka og Geir Uvsløkk, har no komme fram til ei kortliste av nominerte til prisen for året – som blir delt ut på det som er festdagen for omsetjarar, Hieronymusdagen, 29. september.

Dei fem på kortlista er

- Mette Heuch Berg for omsetjinga av Aristoteles` *Om tilblivelse og undergang*, utgitt på Vidarforlaget
- John Grande for omsetjinga av Patrick Radden Keefe *Si ingenting: En sann historie om mord og terror i Nord-Irland*, utgitt på Cappelen Damm
- Hege Mehren for omsetjinga av James Rebanks *Livet på landet: En felles arv*, utgitt på Forlaget Press
- Rune R. Moen for omsetjinga av Mai Thi Nguyen-Kims *Magien med kjemien,* utgitt på Gyldendal
- Christian Rugstad for omsetjinga av Daniel Mendelsohns *Tre ringer: En beretning om eksil og skjebne*, utgitt på Forlaget Press

Juryen skriv om arbeid sitt med nominasjonane:
Det mest slåande ved dei bøkene som er vurderte, er den enorme variasjonen. Bøkene dekkjer store delar av spekteret av det sakprosa utgjer, og vi har lese alt frå teikneseriar til filosofiske traktatar, vi har lese bøker for og mot aktuelle saker, thrillerliknande krigs- og terrorskildringar frå gamle og nye konfliktar, vi har lese om fotball, filosofi og kristenliv og langsame meditasjonar over språklege og eksistensielle spørsmål og mykje anna.

I alt dette mangfaldet er det ei form for einfald som slår ein: engelskdominansen. For sjølv om juryen har vurdert omsetjingar frå ti ulike språk, er langt dei fleste – dei fleste vurderte, dei fleste nominerte og dei fleste publiserte – på engelsk, med svensk som ein god nummer to. Det er tankevekkjande at dei to språka nordmenn meiner seg best i, er dei det blir omsett mest frå.

Om vi elles skal trekkje fram fellestrekk eller trendar ved mange av utgivingane, er det særleg to som har slått oss. Mange av bøkene er skrivne i ei «hybridform» som plasserer seg i skjeringsfeltet mellom skjønnlittera-

tur og sakprosa og slik rokkar ved dei innarbeidde kategoriane som det norske litterære systemet kviler på. Eit anna og kanskje endå sterkare fellestrekk er at forfattarane i stor grad skriv seg sjølv inn i teksten og bruker eigne erfaringar som materiale, anten dei skriv om kjemi, religion, krig eller landbruk. Som rettesnor har juryen hatt nokre tilsynelatande enkle kriterium: Omsetjinga må vere kongenial – det vil seie at stilen og tonen i omsetjinga må vere tilpassa stilen og tonen i originalen. Omsetjaren må forstå fagfeltet og meistre fagterminologien. Juryen har vidare sett på om omsetjaren har vist kreativitet, og vurdert kva særlege utfordringar hen har råka ut for. Til sist – og det seier seg sjølv – må det norske språket i omsetjinga vere godt, og teksten må vere korrekt omsett. Gjennom juryarbeidet har vi blitt svært medvitne om kor vanskeleg det faktisk er å omsetje, kor lett det er å trø feil, og kor ufatteleg mange val omsetjaren må ta på kvar einaste side.
Dei fem bøkene vi har valt ut, har klart å overtyde oss, fått oss til å gløyme at vi les omsett litteratur, og – når vi likevel har mint oss sjølve på det – fått oss til å fryde oss over elegante setningssnirklar, prosa som er praktisk og nevenyttig, og fossande, medrivande kva-skjer-no?-forteljingar.

Vi gratulerer dei nominerte til Rosettaprisen!

Dei nominerte til Rosettaprisen: Christian Rugstad (øvst til venstre) og Rune R. Moen, Hege Mehren (f.v. nedst), John Grande og Mette Heuch Berg.

Nye forfattere ut i verden

Det første kullet fra NFFOs forfatterskole er ute i det fri. Det er godt nytt for framtidige lesende barn og unge.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

– Vi har vært bevisste på at elevene skal bli kjent med og trygge på hverandre i løpet av året. Nå ser vi at det har utviklet seg sosiale bånd mellom dem som gjør at de møtes på fritiden og har opprettet egen chat. Skriveyrket kan være ensomt iblant, og særlig forfattere i etableringsfasen trenger støtte og sparring med skrivekollegaer, sier prosjektleder Kristine Isaksen. Med på bildet er Ragnhild Holmås (f.v.), Synnøve Veinan Hellerud, Synne Ulltang, Guri Fjeldberg, Ingvild Kvijärvi Hals og Idun Alma Eikrem Torvik Ramsdal.

– Elevene har kommet med gode tilbakemeldinger på opplegget underveis, men nå skal prosjektet evalueres skikkelig, sier prosjektleder Kristine Isaksen.

Høsten 2021 satte NFFO i gang sin aller første forfatterskole, som er en del av satsingen på sakprosa for barn og unge. Siden august har tolv elever vært i full sving gjennom seks samlinger fram til våren 2022, og de har også vært gjennom mange oppgaver og utvekslinger i periodene mellom de fysiske møtene. Prosjektet har vært såpass vellykket at kull nummer to velges ut i disse dager til et nytt skoleår i 2022–2023.

Hovedlærer har vært Bjørn Arild Ersland, og med seg som skrivelærer det første skoleåret har han hatt Ingvild H. Rishøi. Disse to av landets fremste forfattere i sjangeren har i tillegg hatt med seg en hel perlerekke av forfattere, forlagsfolk og andre representanter fra bokbransjen som foredragsholdere. Seniorrådgiver Kristine Isaksen i NFFO har vært prosjektleder.

Likestilte

– Ja, nå er våre elever trent opp til å klare en maraton – så nå gjenstår det bare å gjennomføre løpet, sier Bjørn Arild Ersland.

Gjennom høsten, vinteren og våren har de tolv elevene vært gjennom læring om det meste som skal til for å være skodd for alle faser av det lange løpet mot en ferdig bok.

– Mye av skolen har kretset rundt hva sakprosa for barn kan være. Og så har vi samtidig gravd oss dypt ned i tekstene. Fordelene med en skole som går over mange måneder, er at alle rekker å komme dypt ned i skrivinga.

Både lærerne, foreleserne og elevene har vært likestilt, de har lurt på de samme tingene, forteller Ersland.

– For eksempel, hvordan skal du kunne holde på et saksforhold samtidig som du vil skrive en spennende tekst? Skal du få dette til, så må du holde tak i temaet hele tiden, og de gangene du skal fortelle noe annet, så har du vanvittig dårlig tid, sier Ersland og gir et talende bilde:

– Temaet er som en treåring du skal passe på. Du har tid til å kaste noen korte blikk til sidene, men ikke så lenge at treåringen løper ut i trafikken.

Sammensatt gjeng

– Jeg søkte meg til skolen fordi jeg trengte sosial kontroll og veiledning til et konkret prosjekt, forteller Guri Fjeldberg.

– Hva betyr sosial kontroll i denne sammenhengen?

– Jeg trengte å føle meg forpliktet til å skrive kontinuerlig. Her har jeg noen som forventer noe av meg hver måned. Og her er det tilbakemeldinger på høyt nivå, altså. Når du får Ingvild Rishøi inn på språksiden og Bjørn Arild Ersland som lærer, to så erfarne forfattere, ja, da blir det et høyere nivå på tilbakemeldingene enn du kan forvente å få hos noe forlag.

– Du er kjent som kritiker av barne- og ungdomsbøker, først i Bergens Tidende og nå i Aftenposten, og ble også kåret til Årets kritiker av Kritikerlaget i 2015. Føler du presset?

– For meg er dette en ny måte å være i prosess på. Jeg vakler mellom tro og tvil på at det skal gå bra. Men så lenge jeg skriver på en bok jeg selv

Ingvild H. Rishøi har vært skrivelærer under forfatterskolen.

synes har noe for seg, skal jeg nok kunne stå for det uansett hva andre måtte mene.

I tillegg til gode lærerkrefter har også elevgruppa vært en god gjeng, forteller illustratør Cathrine Louise Finstad.

– Det er mye bra folk samlet rundt bordet her – mye ulik kompetanse samlet på ett sted. Her er det illustratører, kritikere, én er regissør, én jobber i forlag – og mye annet. Vi er allerede på et nivå andre skrivekurs bare kan drømme om. Og alle har vært gode til å gi respons. Det har stor verdi i det videre arbeidet, forteller hun.

Utfordre sjangeren

Synne Ulltang havnet på forfatterskolen som følge av en viss pandemi. Hun holdt på med en doktorgrad om koreansk litteratur – i Sør-Korea – da viruset kom. Hun flyttet hjem igjen til Norge og la prosjektet på is. Men så dukket den gode ideen opp: Hva med å omformulere doktorgraden til en sakprosabok for barn og unge? I likhet med mange av de andre på kurset har Ulltang også opplevd interesse fra forlag, og før sommeren leverer hun manus til Samlaget.

– Sammenlignet med akademisk skriving er dette naturligvis noe helt annet. Her kan jeg leke meg mye mer med stoffet, noe vi for så vidt også blir oppfordret til. Men det er også spennende å utfordre sjangeren – utfordre ideen om hvordan en bok skal se ut, sier Ulltang.

– Det er der det brenner nå, om vi kan klare å utvide sjangeren – gjøre den til et enda tydeligere alternativ til skoleboka og samtidig ta opp konkurransen med fiksjon, sier Guri Fjeldberg.

– Hvordan gjør man det?

– Blant annet ved å bruke skjønnlitterære grep som ikke undergraver sakligheten, men som bidrar til å gjøre formidlingen mer engasjerende. Vi vet at barn i dag leser mye mindre enn før. Da må vi utfordre grenselandet.

Grenseoppgang

Her er elevene helt på linje med sin skrivelærer Ersland.

– Skillet mellom skjønnlitteratur og sakprosa er etter mitt syn litt oppskrytt. Forfattere som både kan skrive skjønnlitteratur og sakprosa, har et fantastisk register å spille på. Det er så enormt mye sakprosaen kan hente fra skjønnlitterær skriving.

– Og du nevner i fleng …?

– Dette handler om grenseløsheten, lek, samspillet mellom tekst og bilde, fortelleteknikk, kutting av uvesentlige elementer og mange andre muligheter. Sakprosa skal ha en etterrettelighet, men resten er egentlig likt med skjønnlitteratur. Vi hadde en kjempegod forelesning med Alfred Fidjestøl. Han er kjempegod på sakprosaen, men vi ser hvordan han også jobber enormt litterært med prosjektene sine.

– Du mener altså at sakprosaforfattere kan tillate seg å være mer dristige uten at leserkontrakten blir brutt?

– Ja. Vi har så enormt mye å gå på. Det er noe av det viktigste forfatterskolen har å fortelle. Vi ønsket at dette skulle være et laboratorium, og det har det blitt. Det har vært en litterær samtale hver gang vi har møttes. Sakprosa for barn åpner opp for en uhøytidelighet som sakprosa for voksne bare kan misunne oss. Anna Fiske sin forelesning var et glimrende eksempel på dette. Hun fortalte at hun egentlig ikke visste at hun skrev sakprosa, før noen tok kontakt fra NFFO og foreslo at hun søkte stipend på det neste bokprosjektet.

– I motsatt kategori er Ellen Støkken Dahl, som helt systematisk har skrevet sine bøker ut fra en solid

Prosjektleder Kristine Isaksen og hovedlærer Bjørn Arild Ersland.

Anna Fiske gjestet forfatterskolen under samlingen rett etter påske.

faglig forankring og fra et slikt utgangspunkt skrevet bøker om kropp som er oversatt til utallige språk, sier Ersland.

Sjanger i krise

NFFOs forfatterskole er blitt en suksess, mener NFFOs Kristine Isaksen.

– Den ser ut til å fungere etter planen. Målet med skolen er at det blir utgitt flere sakprosabøker for barn og unge, og allerede har fire av elevene tett samarbeid med et forlag. Bjørn Arild og jeg har også hatt en tett dialog med forlagene hele veien, og på hver samling har en sakprosaredaktør snakket om profilen til forlaget og hvordan de utvikler bøker sammen med forfatterne sine.

En viktig grunn til at NFFO har startet opp forfatterskolen, er at sakprosa for barn og unge er en sjanger i krise med få titler og en svak forfatterstand. Barn og unge hadde 297 nye skjønnlitterære titler og bare 105 nye sakprosatitler å velge mellom i 2020, ifølge bransjestatistikken til Forleggerforeningen.

De kommende generasjonene lesere, forfattere og oversettere av sakprosa må bli eksponerte for sjangeren fra tidlig av, mener Isaksen.

– I stortingsmeldingen *Oppleve, skape, dele – kunst og kultur for, med og av barn og unge* (Meld. St. 18 (2020–2021)) står det også at det er ønskelig at det blir skrevet og utgitt flere gode sakprosabøker for barn og unge på norsk (s. 118).

– Vi ønsker oss forfattere som vier forfatterskapet sitt til sjangeren, og som på den måten bidrar til å utforske og utvide sjangeren i framtiden. Det er for få forfattere som prioriterer å skrive sakprosa for barn og unge, de aller fleste bøkene i sjangeren er skrevet av én -eller-to-boks-forfattere.

Felles løft

– Politikerne må bevilge mer penger til Kulturrådet slik at innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for barn og unge blir mer forutsigbar, forlagene må satse på sjangeren, og avisene må anmelde bøkene. Det trengs et felles løft, og som forfatterforening kan vi bidra med dette: stimulere til at flere skriver for denne målgruppen, og skape et samhold mellom dem som gjør det.

– Vi har hatt et litterært fokus på skolen, med vekt på framstilling, virkemidler og språk, som særlig skrivelærer og skjønnlitterær forfatter Ingvild H. Rishøi har bidratt med til prosjektet. Jeg håper at vi om noen år ser bøker i sjangeren som skiller seg ut fra den typiske faktaboka for barn, og at det både finnes flere bøker og mer variasjon i måten disse er skrevet på, framover, sier Kristine Isaksen.

Bekymret for barnas lesevaner

Gode lesere kommer ikke av seg selv. I Stavanger står et helt senter klart for å gi barn og unge en god lesestart i livet.

Sverre Gunnar Haga

Elisabeth Tønnessen

Har vi hørt det før? «Dagens unge leser ikke lenger.» «Vi er bekymret for lese-evnene hos barn og unge.» Å, ja da. Og dessverre er det noe i det, ifølge Kjersti Lundetræ, leder ved Lesesenteret i Stavanger, som er et nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning og en del av Universitetet i Stavanger.

– Selv om de fleste barn og unge er gode lesere, er det en betydelig gruppe barn og unge som ikke har den lesekompetansen de trenger for å lese tekster beregnet på sin aldersgruppe. Mestrer du ikke lesingen, kan det gå ut over både motivasjon og læring i skolen. De unge leser, men de leser mindre enn før.

Leser mindre

Primæroppgaven til Lesesenteret er «å bidra til økt kvalitet i leseopplæringen – gjennom arbeid med språk, tekst og kommunikasjon i barnehagen og lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag i grunnopplæringen», leser vi på hjemmesiden. «Lesekompetanse» er et nøkkelord for arbeidet ved senteret.

– Helt grunnleggende handler lesekompetanse om å kunne lese og forstå skrevne tekster. Har du god lesekompetanse, kan du gjenkjenne ord raskt og nøyaktig og tolke det du leser. Og så kan du reflektere over og engasjere deg i tekster og lære av det du leser. Har du god lesekompetanse, kan du også sammenligne tekster, vurdere dem kritisk og trekke slutninger på bakgrunn av det du leser, sier Kjersti Lundetræ.

– Vet vi noe om *hvordan* lesevanene endrer seg hos barn som blir eksponert for det som i mange skoler er mer eller mindre en heldigital undervisning?

– Ja, noe vet vi. Vi vet for eksempel at mange opplever at det er vanskeligere å holde på oppmerksomheten, at de lettere blir distrahert og bruker mindre tid på tekst når de leser den på digitale flater. Det kan være fristende å klikke seg videre på andre ting. Særlig lengre tekster, altså tekster som går over flere sider, kan være mer krevende å lese digitalt. Og så er det ikke sikkert at det er like lett eller fristende å lese en bok eller en fagtekst på en Chromebook som i en fin papirutgave.

– Leseundersøkelser forteller oss at mange barn og unge også leser mindre på fritiden enn før. Og denne nedgangen i fritidslesing begynte samtidig med at det ble vanlig å ha hver sin smarttelefon. Kanskje har det en sammenheng? Jeg kjenner i hvert fall at det kan være lett å bruke for mye tid på telefonen. Kanskje er det sånn for mange barn og unge òg.

Mestring og utfordring

– En annen bekymring: Vi vet at svært mange norske skoler ikke har fysiske bøker tilgjengelig for elevene fordi kommunen ikke har råd til å kjøpe dem inn. Hvor dårlig nytt er det for barns lesevaner?

– Det er ordentlig dårlig nytt for lesevanene. Skolebiblioteket har en veldig viktig rolle med å tilby barn bøker i ulike sjangre, om ulike temaer og av ulik vanskegrad. For å få god lesekompetanse trenger barn

– Mange barn og unge, og særlig gutter, foretrekker gjerne sakprosa når de skal lese selv. Derfor tror jeg at sakprosa har et stort potensial for å vekke leselyst, sier Kjersti Lundetræ, leder for Lesesenteret i Stavanger.

å lese, og da må de få litteratur som de har lyst til å lese.

– Det er også viktig at barn får lese tekster de kan mestre, samtidig som de blir utfordret. Når vi vet at barn og unge leser mindre på fritiden enn før, er det ekstra viktig at de får bruke tid på lesing og engasjerende tekstarbeid på skolen – ikke bare for lesevanene, men for læringen. Skal vi lære fag, må vi lære de fagspesifikke ordene, og da trenger vi å lese fagtekster. Det er synd at det har vært så lite støtte til innkjøp av fysiske bøker sammenlignet med digitale læremidler. Både elevene og lærerne fortjener både gode skolebiblioteker og gode lærebøker.

– Det kan vi gjerne være enig i. Men hver gang resultatene fra PISA-undersøkelsene kommer, er konklusjonen mer eller mindre den samme: De dårligste leserne er 15-årige gutter. Hvorfor er det slik?

– Det er et godt spørsmål som kan ha mange forklaringer. Det ser ut til at kjønnsforskjellene i lesing øker gjennom skoleløpet, særlig fra mellomtrinnet, og at de er størst på ungdomsskolen. Vi finner flere gutter enn jenter i gruppen med svakest lesekompetanse og flere jenter enn gutter i gruppen med best lesekompetanse. I tillegg oppgir gutter at de leser mindre enn jenter i fritiden. For gutter som gruppe ser det ut som om det har ekstra stor betydning for lesemotivasjonen og leseprestasjonen om de opplever tekstene som relevante og interessante. Noen gutter kan for eksempel bli mindre engasjert i teksten hvis hovedpersonen er en jente.

Lundetræ tror at noen av kjønnsforskjellene handler om at en del gutter kanskje ikke får vist hele potensialet sitt, og at de som gruppe hekter seg lettere av hvis de møter undervisning og tekster som ikke engasjerer dem.

– Av en eller annen grunn ser vi ikke kjønnsforskjeller i lesing hos unge voksne, og kjønnsforskjellene er mindre hvis elevene kan krysse av på riktig svar på en leseprøve, enn hvis de må anstrenge seg litt mer og skrive svaret selv. Uansett er det utrolig viktig å tilby elevene gode og interessante tekster og å få til engasjerende tekstarbeid.

Gutter vil ha sakprosa

Lundetræ tror at sakprosa kan være veien inn for å få vekket leselysten.

– Mange barn og unge, og særlig gutter, foretrekker gjerne sakprosa når de skal lese selv. Derfor tror jeg at sakprosa har et stort potensial for å vekke leselyst. Lesemotivasjon handler mye om å ha grunner til å lese. Mange unge liker å fordype seg i et tema, som ville dyr, insekter, kjente personer eller biler, og å lese flere bøker om det samme temaet. Derfor er det viktig med tilgang til et rikt utvalg av bøker om ulike tematikker, i ulike sjangre og av ulik vanskegrad. Sakprosaserier kan også gi leselyst. Har du lest en bok du liker, og den inngår i en serie, får du gjerne lyst til å lese flere bøker i samme serie.

– Det er mye politikk i dette, også. Regjeringen har i Hurdalsplattformen lovet en egen melding om lesesatsing. Hva synes dere den bør inneholde?

– Vi håper det kommer nasjonale lesesatsinger. Det må satses på bøker, for både elever og lærere trenger gode fagtekster. De trenger både lærebøker og gode skolebiblioteker. Og så må vi styrke skolene sin beredskap for å løfte dem som strever med lesing. Da kommer vi nok heller ikke unna et behov for å styrke lærerutdanningene på dette området, sier Kjersti Lundetræ.

Sakprosa for barn og unge blir ny Brage-kategori

Til høsten kommer sakprosa for barn og unge inn som en egen kategori i Brageprisen.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Ragnfrid Trohaug

Brageprisen har vært delt ut siden 1992 og er litteraturfeltets fremste bransjepris. Skjønnlitteratur for barn og unge har hatt sin egen kategori siden starten. Bragepris for sakprosa for barn og unge har vært delt ut noen få ganger tidligere, men da i kategorien åpen klasse.

Etter et initiativ fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening er det nå bestemt at sjangeren skal få sin faste plass de tre neste årene som en prøveordning.

– Nyutvikla sakprosa for barn og unge er et felt i vekst. Derfor hadde vi ønske om å vise fram dette ved å nominere sjangeren til åpen klasse i 2021, sier Ragnfrid Trohaug, styremedlem i Bragestyret.

Kvaliteten og bredden i påmeldingene til 2021-prisen viste at dette er en sjanger som fortjener oppmerksomhet og heder, sier hun.

– I dagens kunnskaps- og debattklima er det viktigere enn noen gang å gi barn og unge god, kritisk sakprosa på alle alderstrinn. Her ser vi at feltet er i vekst, og fjorårets nominerte spente fra sakprosa for ungdom til fagbildebok for de yngste.

– Kan det være aktuelt å oppnevne sakprosa for barn og unge som ny fast kategori – og ikke bare i åpen klasse – i en prøveperiode?

– Det kan tenkes, men dette tar vi opp til vurdering ved prøveperiodens slutt.

Årets Bragepriser deles ut 24. november. Nominasjonene blir gjort kjent i slutten av oktober.

Lager nettleksikon for barn og unge

Til neste år er det klart for Lille norske leksikon, ny faktaportal for barn og unge.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

I noen år nå har vi blitt godt kjent med snl.no, nettversjonen av Store norske leksikon, som avgikk ved papirdøden i 2007. Nettstedet er blitt en massiv suksess etter at det ble lansert i 2004. I dag er det et av de mest brukte nettstedene i Norge, med en trafikk på 3,4 millioner unike brukere i måneden – kanskje *det* største nettstedet for forsknings- og kunnskapsformidling.

Nå er det mer digitalt godt nytt i vente for generasjonen som bare unntaksvis har kjent lukta av trykksverte på fingrene: en egen nettversjon av Store norsk leksikon spesielt tilpasset barn og unge. På snl.no i dag møter de tekster som ikke er tilpasset yngre lesere, og som det kan være vanskelig å forstå og lese, sier Erik Bolstad, sjefredaktør i Store norske leksikon.

– Tekstene i Lille norske leksikon skal ha enklere språk og innhold enn i Store norske leksikon. Når vi er ute på skolebesøk, ser vi at det ikke er vanskelige enkeltord som er det største problemet, men innfløkte setninger og ukjente språklige bilder. For litt siden var jeg på skolebesøk på en ungdomsskole, og det var ikke en eneste elev i klassen som forsto hva «FN er en hjørnestein i norsk utenrikspolitikk» betydde. Vi som er litt eldre, forstår hva en hjørnestein er, men de yngste forstår det ikke, sier Bolstad.

Yngre lesere betyr ikke at det skal lempes på kravene til den faglige kvaliteten, forsikrer han.

– Vi skal fortsatt ha faglig kvalitetssikring, men kommer til å bruke egne forfattere som først og fremst har kompetanse på å skrive for barn. Vi har kontakt med flere fagmiljøer og vil gjerne også bruke NFFOs forfatterskole, for eksempel. Vi ser for oss at flertallet av tekstene skrives av egne forfattere, og at de deretter kvalitetssikres av dem som er faganSvarlige i Store norske leksikon.

– Hva er tids- og framdriftsplanen framover – når får vi se dette ute i offentligheten?

– Vi er fortsatt i finansieringsfasen, der vi forsøker å skaffe nok penger til å lage et godt Lille norske leksikon. Høsten skal brukes til forskning på tekstforståelse og -utforming, så blir det skriving for harde livet neste vår og lansering etter sommeren i 2023.

NFFO støtter prosjektet med et årlig beløp på 500 000 kroner.

Syng en sakprosabok

Sakprosa for barn og unge trenger mer variert formidling og et større mangfold av forfattere. Ellers får vi et demokratisk problem, mener Veronica Salinas.

Per Asbjørn Risnes

Ilja C. Hendel

Litteraturen har så mye å lære av musikkverdenen, mener litteraturformidler Veronica Salinas.
– Rapartistene i Karpe sparker ned vegger og tak som skiller majoritet og minoriteter. De bryter de reglene vi «er vant til», de bruker andre referanser, de skaper en egen verden som alle kan kjenne seg igjen i. Det burde også gjelde litteraturrommet. Sakprosaen må være relevant og mulig å oppleve for alle grupper, sier hun.

De som leser punktskrift, de som bruker symboler som språk, de som bruker tegn, har også krav på god sakprosa. Det er behov for mer variert formidling og flere sakprosaforfattere for disse gruppene, mener Veronica Salinas ved Norsk barnebokinstitutt.
– Hvis vi ikke klarer å formidle litteraturen til disse gruppene, har vi et demokratisk problem. Da kan vi bare pakke sammen, sier hun.

Store forskjeller

Tidlig i 2021 begynte Salinas i nyopprettet stilling ved Norsk barnebokinstitutt med ansvar for mangfold innenfor litteraturformidling. Det første hun gjorde, var å undersøke hvordan det sto til med litteraturtilbudet til barn og ungdom med nedsatt funksjonsevne, døve barn og ungdomer, sårbare eller andre utsatte grupper som kan ha sosiale eller økonomiske utfordringer.

– Det varierer veldig hva slags og hvor godt tilbud disse gruppene får, både geografisk og med tanke på sosial status. Noen grupper får nesten ingenting, sier den tidligere skuespilleren, som mener formidlere trenger mer kompetanse i bruk av kroppens bevegelser, stemme, blikk og pauser. Det vil si hvordan man skaper litterære rom. Det er også behov for å utvide selve litteraturbegrepet for disse gruppene.
– Det er en stor forskjell på barn og ungdoms litteraturbruk og voksnes «bok»-definisjon av litteratur, sier hun.

Det siste året har hun arbeidet spesielt med formidling av litteratur for barn mellom fire og seks år med nedsatt funksjonsevne. I prosjektet «Bok til alle, fysisk og digitalt» har hun samarbeidet med barnehager og biblioteker i et formidlingslaboratorium. Hun har opplevd at også de barna som ikke benytter verbalspråk, kan få gode litterære opplevelser om man skaper en egen litterær verden og bruker symboler og såkalt alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK).

– Metoden fungerer godt for barn som bruker ASK, barn med autisme, språkvansker og konsentrasjonsvansker. Men også barn med flere språk og barn som nylig har kommet til Norge uten å kunne forstå norsk, kan dra nytte av dette, sier Salinas, som også får mye bruk for sin argentinske skuespillerbakgrunn i formidlingen.
– Vi skaper et annerledes rom, et litterært fellesskap, der følelser og en estetisk opplevelse av litteraturen spiller en stor rolle, sier hun.

Flere sakprosaforfattere

Formidling er viktig. Men det er også identifikasjon med forfatteren og andre perspektiver, ikke minst for barn og unge som har vært kort tid i Norge. Salinas forteller om nevøen sin som opplevde å få en historiebok med omslagsbilde av søramerikansk urbefolkning som kneler foran spanske kolonialister, på omslaget.
– En ting er at det er et gammeldags og litt flaut bilde. Men det skaper en barriere for en leser med annen bakgrunn. Det er også et tegn på at vi trenger flere sakprosaforfattere med minoritetsbakgrunn, vi trenger flere perspektiver når det gjelder verdenshistorie, sier Salinas, som tror det er flere grunner til at det skorter på det.

En av disse grunnene er den allmenne sakprosabokas status i akademia. Det er publisering i tidsskrifter som gir poeng, noe som fører til at mange vitenskapelig ansatte som har vært kort tid i landet, prioriterer det framfor å skrive sakprosa for barn og unge.
– Å skrive en sakprosabok er tidkrevende, viktig arbeid som burde få mer verdi for en akademisk karriere, sier hun og nevner tellekantsystemet som en hindring for mulige sakprosaforfattere fra denne gruppen.
– NFFO burde prøve et mentorprogram for sakprosaforfattere med minoritetsbakgrunn. Slik det er nå, går vi glipp av mulige interessante forfattere, forskeres perspektiver, andre emner og viktige bøker, sier hun.

Hun trekker fram boka Under polarisen av Line Renslebråten som et godt forbilde å strekke seg etter.
– Norge er kaldt og værhardt for mange som kommer hit, men disse tekstene og illustrasjonene gjør at man blir kjent med isen og det arktiske på en helt annen måte. Det åpner for en estetisk opplevelse av det kalde klimaet og alt som bor her. Dette er poetisk sakprosa, sier hun.
– Jeg er sikker på at det må finnes mange Liner også blant minoritetsforfattere der ute.

Sakprosafest i Trondheim og Oslo!

Velkommen til Norsk sakprosafestival i Oslo 29. oktober og i Sakprosafestivalen i Trondheim 12. november!

Sverre Gunnar Haga

I år er det den kjente stortromma som tas i bruk i Oslo – med jubileumsfeiring i fire etasjer på Litteraturhuset. Det er den tiende festivalen i rekka, og den ferske festivalsjefen Kristina Quintano lover sakprosa fra øverste hylle, med en rekke kjente navn på plakaten. Etter en lang dag med litteratur fra fire scener ender festivalen med en stor fest – åpen for alle festivalgjester og publikummere – i NFFOs lokaler i Uranienborgveien 2.

Skjønn sakprosa

Kristina Quintano har kjøpt inn rød løper til tiårsfeiringen, men håper det er andre ting i tillegg til glamouren som vil gi varig virkning på publikum.

– Jeg ønsker at våre gjester skal sitte igjen med en følelse av at sakprosaen kan forstyrre og begeistre, og at sakprosa samtidig kan være helt forløsende vakker. Det er jo litt urettferdig at bøker som handler om mennesker som aldri har eksistert, og samtaler som aldri har funnet sted, kalles «skjønnlitteratur», mens alle de bøkene som handler om de menneskene som har eksistert, og de store dramaene og krigene og verdens historie, får det tørre navnet «sakprosa». Også sakprosaen kan være skjønn, estetisk, vakker, kunstnerisk, sier Quintano.

Hun ønsker at festivalen skal speile litt av det enorme mangfoldet som kommer ut av god norsk sakprosa hvert år.

– Vi har på en måte forsøkt å lage en presentasjon av noen av årets beste utgivelser og på den måten valgt litt for leserne. I en tid der to av tre sakprosabøker ikke ender i bibliotekene, har det vært ekstra viktig å få sakprosaen live ut til folket. Hele bokas overlevelse handler om at noen formidler videre en bok de har lest, slik at nye lesere får lyst til å plukke den opp.

Trondheim

I Trondheim gyver festivalsjef Ola Persøn Tangvik løs på sin fjerde festival, i år som tidligere år på Litteraturhuset i Kongens gate.

– Vi ønsker å vise bredden i norsk sakprosa for publikum. Så vi prøver å programmere ulike temaer. I år har vi jobbet ekstra hardt med å få forankret programmet i Trøndelag. Vi har derfor blant annet invitert Forfatterlaget til å programmere sin egen post. Vi har også flere trøndere på scenen enn vi har klart tidligere.

– Som alle år forut har vi med en forfatter og en bok på programmet som ikke kommer ut i tide til festivalen. Det er en tradisjon vi liker å holde oss med. Da kan vi si «hen var her i fjor» når boka først kommer ut og får mange øyne på terningen. I år er det Heidi Helene Sveen som får æren av eksklusiv forhåndsomtale i form av programpost. Tidligere år har det vært Ulrik Eriksen med sin bok om den norske bilen, i fjor var det Trygve Riiser Gundersen og Haugianerne som var for tidlig ute.

– Du planlegger med en miks av både lokalt, nasjonalt og internasjonalt innhold i årets program. Hva har du tenkt om vektingen mellom de tre utgangpunktene?

– Vi ønsker jo å være av og for trøndere, samtidig som det meste av sakprosaen som gis ut, selvfølgelig er av nasjonal karakter og ikke kjenner fylkesgrenser. Sakprosa på sitt beste er et vindu til verden, og da gir det ikke mening å ikke programmere inn sakprosa som handler om verden bortenfor landets grenser, sier Ola Persøn Tangvik.

Her er noen av forfatterne som kommer til Oslo:

Åsne Seierstad

Jan Grue

Olaug Nilssen

Anne Gunn Halvorsen

Oliver Bullough

Sigri Sandberg

Bergsveinn Birgisson

Øystein Morten

Mona Ringvej

Alexander Sandtorv

Bjørn Hatterud

Jostein Gaarder

Camara Lundestad Joof

Guro Sibeko

Iselin Shumba

Her er noen av forfatterne som kommer til Trondheim:

Torbjørn Røe Isaksen

Fanny Andersen

Torgeir Sæveraas

Lara Rashid

Karl-Fredrik Tangen

Heidi Helene Sveen

Elisabeth Eide

Snorre Valen

Mia Frogner

Bredo Berntsen

Trude Myhre

Andrea Skogtrø Eggan

Hilde Østby

Trine Tetlie Eik-Nes

Maja Sojtaric

Tor Eystein Øveraas

Se hele programoversikten i kalenderen på nffo.no

Juliane Strøm Killengreen Ilja C. Hendel

Royaltyavkorting på illustrerte bøker

Flere av våre medlemmer gir ut bøker som inneholder illustrasjoner. Enkelte utgivelser har få illustrasjoner, mens andre utgivelser har svært mange. Noen illustrasjoner er svært kostnadskrevende, andre ikke. Bruk av illustrasjoner i bøker kan reise flere problemstillinger, og vi i NFFO får med jevne mellomrom spørsmål om temaet. I den sammenheng kan det være interessant å se nærmere på hvilken betydning bruk av illustrasjoner har for forfatterens inntjening på en bok.

Når du som forfatter skal gi ut en bok med illustrasjoner, kan du enten stå for dem selv, eller det kan engasjeres en egen illustratør. Dette avtales nærmere med forlaget. Dersom boka har mange illustrasjoner, og det er noen andre enn deg som står for disse, vil dette kunne innvirke på ditt honorar.

I en del tilfeller ser vi at forfatter og illustratør har et relativt nært samarbeid, og at de avtaler at bokas royalty skal deles likt mellom seg. I andre tilfeller, hvor forfatter og illustratør ikke nødvendigvis jobber like nært, uten at det er begrenset til disse tilfellene, vil forlaget inngå separate avtaler med henholdsvis forfatter og illustratør. Forlaget bærer da illustrasjonskostnadene i tillegg til forfatterens royalty. Forholdet reguleres av normalkontrakten, og forfatterens royalty vil her kunne avkortes.

Når kan royalty avkortes?

Regelen om avkorting av royalty som følge av bruk av illustrasjoner finner du i normalkontrakt for faglitteratur, «Spesielle kontraktsvilkår for utgivelse av faglitterære verk på papir», punkt P-3.5.

Det er ikke slik at enhver bruk av illustrasjoner tilsier at forfatterens royalty kan avkortes. Det vil alltid være et spørsmål om omfang og kostnader. Hovedregelen for bøker som er illustrert av andre enn forfatteren, er at forfatterens royalty normalt ikke avkortes dersom andelen av illustrasjoner utgjør mindre enn 25 prosent av bokas satsflate. Det er først når illustrasjonsgraden er høyere enn dette, at avkorting blir det normale.

Når du eventuelt blir tilbudt en avtale fra forlaget hvor royalty er avkortet som følge av bokas illustrasjonsgrad, er det derfor viktig å ha et bevisst forhold til hvordan bokas illustrasjonsgrad beregnes, slik at du kan sikre at din royalty ikke blir avkortet for mye.

Beregning av illustrasjonsgraden

Uavhengig av om illustrasjonene står i marg eller ikke, er det den flaten som illustrasjonene i boka dekker, som omregnes til hele sider, hvor én side tilsvarer flaten selve tekstspalten på en bokside dekker. Illustrasjonsgraden er den prosentandel de beregnede rene illustrasjonssider utgjør av bokas totale antall sider.

Synes du dette var litt vanskelig, er du ikke alene om det. Det er ikke nødvendigvis så enkelt å beregne bokas illustrasjonsgrad, og derfor heller ikke så enkelt å kontrollere forlagets beregning. Har du behov, oppfordrer vi deg derfor til å be om en nærmere forklaring og begrunnelse fra forlaget dersom royaltyen er avkortet som en følge av bokas illustrasjonsgrad.

Andre faktorer som kan medføre avkorting

I tillegg til at bokas illustrasjonsgrad kan medføre avkorting i royalty, ramser P-3.5 opp andre faktorer som kan ha innvirkning på avkortingens størrelse. Stort sett vil dette være slikt som innebærer vesentlig økte framstillingskostnader for forlaget.

Både rettighetskostnader, bruk av illustrasjoner, firefargetrykk, valg av

Juliane Strøm Killengreen, juridisk rådgiver i NFFO.

papirkvalitet, design eller tilsvarende forhold kan spille inn. Dersom man for eksempel bestiller illustrasjoner som skal lages eksklusivt for bruk i boka, vil det kunne påløpe vesentlig økte rettighetskostnader for forlaget. I slike tilfeller vil det ikke være noe krav om at illustrasjonsgraden samtidig må overstige 25 prosent før royaltyen kan avkortes.

Hvor mye kan royalty avkortes?

Når illustrasjonsgraden er 25 prosent eller mindre, kan forfatterens royalty avkortes med inntil 5 prosentpoeng, noe som gir en minsteroyalty til forfatteren på 8 prosent. Ved en illustrasjonsgrad over 25 prosent kan forfatterens royalty avkortes med inntil 10 prosentpoeng, noe som gir en minsteroyalty på 3 prosent til forfatteren. Det er vanlig at royalty avkortes med et prosentpoeng eller to etter at innslagspunktet er nådd, men det vil kun være i helt spesielle tilfeller at forlaget vil ha anledning til å foreta avkortinger ned til minsteroyalty. Uansett bør du stille spørsmål ved om det er rimelig at en eventuell avkorting videreføres når du har solgt 3000 bøker og når neste royaltytrinn.

Vi hører gjerne fra deg om du har noen spørsmål.

Avmakt og oppbrudd ga sakprosapris

Årets vinner av Bokhandelens sakprosapris kunne nesten ikke noe norsk da han begynte i første klasse.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Yohan Shanmugaratnam er årets vinner av Bokhandelens sakprosapris, som deles ut hvert år av Bokhandlerforeningen og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening. Han ble tildelt prisen under Norsk litteraturfestival på Lillehammer, fredag 3. juni. De andre nominerte var Bjørn Samset og Ida Jackson, for henholdsvis *2070. Alt du lurer på om klimakrisen, og hvordan vi kan komme oss forbi den* og *Fødselsdag*.

Shanmugaratnam får prisen for boka *Bruddet*, utgitt på Press forlag. Den handler om britiske Brexit generelt og livet og skjebnene i byen Boston i Lincolnshire spesielt. Boka er hans andre. I 2020 utkom hans første bok, *Vi puster fortsatt*, utgitt på Forlaget Manifest.

Brexit-byen

– Jeg er kjempeglad og stolt, sier Shanmugaratnam, som til daglig arbeider som utenriksjournalist i Klassekampen.

– Å skrive bøker er noe helt nytt for meg. Som journalist forholder du deg til korte frister og varierende lengder, men alltid mye kortere enn bøker. Etter flere reportasjeturer over til Boston for saker til Klassekampen begynte fotografen Line Ørnes Søndergaard og jeg å tenke på at det kanskje var noe mer her.

Instinktet skulle vise seg å stemme. Byen de hadde valgt seg ut som reportasjemål den første turen i 2016 for å skrive om opptakten til Brexit-avstemningen, ble sentral i nyhetsbildet bare noen måneder senere. I den lille byen stemte 75,6 prosent av innbyggerne for å få Storbritannia ut av EU. Det var den høyeste Brexit-oppslutningen i hele riket.

I boka møter vi mennesker som på ulikt vis må forholde seg til et land i sterk endring, med alt det medfører av drømmer og skuffelser, misnøye og håp, fremmedfrykt og sinne. To vi blir ekstra godt kjent med, er litauiske Aleksandra som jobber på fabrikk, er alenemor og nyforelsket, og den gamle innfødte fiskeren Albert som er enkemann og klar for et opprør.

Juryen, som har bestått av Merete Morken Andersen, Tore Rem og Espen Søbye, skriver i sin begrunnelse:

> *Gjennom den presise skildringen av det lille samfunnet Boston gjør Shanmugaratnam det fremmede mer forståelig for norske lesere. Her er ingen lettvinte analyser eller romantisering, verken av populisme, Boris Johnson eller EU-livet, men en sympatisk og innforlivet beskrivelse av ulike posisjoner og virkeligheter og av hvordan folk har endt opp med å leve sine liv som de gjør, og med å mene hva de mener.*

– Endringer, migrasjon, kryssing av landegrenser, det å forlate familie og komme til nye steder. Dette er en grunnleggende impuls i alt jeg skriver, sier Yohan Shanmugaratnam.

Avmakt

Utenforskap synes å være en rød tråd i Yohan Shanmugaratnams foreløpig beskjedne forfatterskap. Det var også tema i hans første bok, *Vi puster fortsatt* – en personlig essaybok der han med utgangspunkt i sin egen bakgrunn undersøker hvordan vi som nasjon og folk er blitt preget etter drapet på Benjamin Hermansen, 11. september, 22. juli og drapet på George Floyd. I begge hans bøker er lyset og håpet alltid til stede, men fortellingene preges også av en avmakt.

– Ja, det stemmer nok. Avmakt og oppbrudd går igjen i begge bøkene. Endringer, migrasjon, kryssing av landegrenser, det å forlate familie og komme til nye steder. Dette er en grunnleggende impuls i alt jeg skriver. Jeg har kjent på denne følelsen selv fra tidlig alder, som barn av en far fra Sri Lanka og mor fra Japan. Da jeg kom til Norge som seksåring, kunne jeg bare snakke japansk og ikke ett ord norsk da jeg begynte på skolen, sier Shanmugaratnam.

Denne vinteren har han også gjort seg særlig bemerket med kommentaren «Diasporaens lydverk», som ble publisert i Klassekampen 2. februar. Yohan skrev teksten etter å ha hørt på låten «Baraf/Fairuz» på Karpes siste album. Her skriver han om hvordan «Karpe setter ord på migrantenes melankoli og har bygd et helt lydverk for mangslungen diaspora og nasjon». Den rørende og sterke teksten om foreldregenerasjonens migrasjonsspagat tok helt av i sosiale medier.

– Det ble ganske voldsomt, egentlig, masse e-poster, meldinger og folk som stoppet meg på gata. Først kom det hyggelig respons fra mange majoritetsnordmenn. Og det er veldig fint, for når jeg skriver om minoritetsforhold, skriver jeg ikke bare for folk som ser ut som meg, men også for et majoritetssamfunn der ute som lytter til det jeg har å si.

– Men etter hvert fikk jeg også mye kontakt med minoritetsungdom, som sier at Diaspora-teksten har hjulpet dem til å forstå hva foreldrene tenker, og hvorfor de handler som de gjør. Det er jo fint å tenke på.

Shanmugaratnam legger til at han håper boka og Bokhandelens sakprosapris også kan bidra til å se verdien av grundig journalistikk.

– Vi har fått en utrolig støtte fra egen redaksjon ved at vi har fått holde på med dette prosjektet over flere år. Jeg håper boka, og prisen, kan være en påminnelse til norske avisredaksjoner om at det kan lønne seg å bruke tid og penger på ordentlig, grundig reportasjejournalistikk. Det blir gjerne sittende lenger hos dem som leser det, sier Yohan Shanmugaratnam.

Søk forskerplass på Nasjonalbiblioteket

Skal du jobbe faglig eller vitenskapelig med materiale fra Nasjonalbibliotekets samling? Med forskerplass får du tilgang til alt i samlingen og personlig veiledning i et vakkert og inspirerende arbeidsmiljø. Du får tilgang til hele Nasjonalbibliotekets samling, digitalt og fysisk, en-til-en-veiledning med dyktige bibliotekarer og mange andre fordeler. Søk innen 15. november.

Les mer på nb.no/forskning/forskarplassar/

Årets medlemsmiddager

På bildet er NFFOs generalsekretær Arne Vestbø med Arve Hjelseth og Hilde Gunn Slottemo, NFFOs regionkontakter i Trøndelag, under en tidligere medlemsmiddag.

Velkommen til årets medlemsmiddager i NFFO! Møt gamle venner og kolleger, og bli kjent med noen nye. Som medlem vil du få invitasjon tilsendt via e-post. Påmelding primo oktober via medlemsportalen Mitt medlemskap. Oversikt over alle arrangementene finner du i NFFO-kalenderen. Men hold gjerne av datoen allerede nå!

3. november: Oslo.

9. november: Tromsø.

10. november: Skien.

10. november: Bodø.

12. november: Trondheim.

15. november: Hamar.

22. november: Bergen.

23. november: Stavanger.

Støtte til manusutvikling

Leser søker bok gir utviklingsstøtte til arbeid med sakprosabøker. I år er støtteordningen åpen for søknader rettet mot både barn, ungdom og voksne. Søknadsfrist er 1. november.

Les mer på lesersokerbok.no

Verdens vakreste bøker

Verdens vakreste bøker kåres 13. oktober, og i år vil fagseminaret samme dag ha sakprosa som tema. Kristine Isaksen er NFFOs representant i programkomiteen, og programmet blir lansert medio september. Seminaret er relevant for alle som jobber med bøker: redaktører, forfattere, oversettere, designere, illustratører, kritikere og andre bokelskere. Sett av datoen!

Leser søker bok

Søk Statens kunstnerstipend

Stipendordningene gjennom Statens kunstnerstipend skal legge forholdene til rette for at enkeltkunstnere skal kunne bidra til et mangfoldig og nyskapende kunstliv, heter det i utlysningen. Stipendene blir utlyst med forbehold om Stortingets godkjenning av budsjettforslaget for 2020. Søknadsfrist er 18. oktober, klokka 13.00. Faglitterære forfattere kan søke i fem ulike kategorier:

– Arbeidsstipend
– Arbeidsstipend for yngre/nyetablerte kunstnere
– Diversestipend
– Stipend for etablerte kunstnere
– Stipend for seniorkunstnere

Les mer på kulturradet.no/statens-kunstnerstipend

STATENS KUNSTNERSTIPEND
Kulturrådet

Søk på årets lærebokstipender

De største lærebokforlagene i Norge utlyser hvert år stipend for beste lærebokidé. Både Fagbokforlaget og Universitetsforlaget har utlysning ute nå, med søknadsfrist henholdsvis 1. november og 1. oktober. Og det er store og fine penger i potten, henholdsvis 350 000 og 250 000 kroner i stipend til vinneren.

Cappelen Damm utlyser også lærebokstipend, men der er fristen i mai.

Les mer på forlagenes respektive hjemmesider.

På bildet er Harald H. Soleng og Eva Hadler Vihovde, som var mottakere av Universitetsforlagets lærebokstipend i 2021.

Og endelig kom boka ut!

Da Arne Emil Christiansen fikk stipend for å skrive bok, var Leonid Brezjnev leder av Sovjetunionen og internett en utopi. I år, 38 år etter, kom boka.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Alle som har skrevet eller forsøkt å skrive en bok, vet det ikke er noen enkel jobb å ta på seg, at det ikke alltid er kompatibelt med arbeidsliv eller familieliv, at det kan komme andre elementer inn i livet – skrivesperre, arbeidsulyst eller uforutsette hendelser. Men der det er vilje, er det ofte en vei.

Nede i en skuff

Vi er på Bygdøy med Arne Emil Christiansen i den store båthallen på Norsk Maritimt Museum. Arne peker og forklarer om de ulike båtene i rommet, om seiltyper, skrog og form. Dette er hans hjemmebane. På slutten av 1950-årene sto han – sammen med Knut Weibust – for den første utstillingen i hallen. Går vi enda lenger tilbake i tid, var det her, på samme halvøy utenfor Oslo, at han fikk opplevelsen som skulle forme hans liv.

– Jeg var ti år, og min mor tok meg med til Vikingskipmuseet. Da var det gjort. Jeg syntes det var uendelig fascinerende med disse båtene.

86-åringen fulgte etter båtene i livsleia, kan se tilbake på en strålende karriere innenfor båtfaget og er professor emeritus i nordisk arkeologi ved Universitetet i Oslo. Prosjektene har vært tallrike, med en tidlig start på slutten av 1940-årene som deltaker på Helge og Anne Stine Ingstads siste ekspedisjon til utgravingene på Newfoundland. Fra 1990 til 2006 var han også ansvarlig for stedet der alt startet opp, Vikingskipmuseet.

Men i mange år var det også noen papirer i en skuff som stadig plagde ham. Det var boka han ønsket å skrive. I 1984 mottok han stipend fra Det faglitterære fond for å skrive en bok om fortidens båter.

Og nå, i fire farger, med praktfulle illustrasjoner og med en tekst som bugner av kunnskap, foreligger boka Forfedrenes farkoster på Pax Forlag.

Skrivende forsker

– Jeg var fast bestemt på at boka skulle komme i løpet av noen få år. Jeg satt jo ennå i jobb, så det var travelt og mye annet å gjøre. Men så skjedde det også ting på privaten som gjorde det vanskelig. Jeg ble enkemann to ganger. Gode og vellykkede ekteskap, men min erfaring er dessverre at koner holder i 20 år, og så dør de av kreft, sier Christensen.

Stort spenn i tid er det også i boka som nå foreligger, fra de tidligste tider til dagens båttrafikk.

– Vi er heldige her i Norge fordi vi har hatt en serie arkeologiske båtfunn som forteller om utviklingsrekker og forskjeller gjennom tiden. Det går an å bygge en historie på det som er rimelig tilforlatelig – selv om det er langt mellom brikkene i puslespillet.

– Har de noen fellestrekk, disse brikkene?

– Langt tilbake i tid var det stor likhet i båttyper i Skandinavia. Forklaringen er at du hadde kongelige hoffleverandører av båter, som alle andre båtbyggere strekte seg etter. Men så kom svartedauden, og da var det plass for bygdegeniene og unike båttyper.

Men de regionale forskjellene i Norge er det likevel vanskelig å forklare, sier Christensen.

Arne Emil Christensen har skrevet en praktbok om historiske båter i Norge. Men det tok litt tid.

– Vi har store forskjeller i bunader, dialekt og byggeskikk over hele landet. Forklaringen der er ofte at det var dårlig kommunikasjon mellom bygdene. Men det er ikke tilfellet med kysten, som var en hovedvei. Så hvorfor var det forskjeller der? Det er ikke så lett å finne ut av.
– Selv om det ikke ble bok på noen år, har det likevel vært en rekke forskningsartikler fra deg. Har du alltid vært en skrivende forsker?
– Ja, skrivekløen har vært der hele tiden. Jeg har vært tiltrukket av å gjøre uleselige fag tilgjengelige og lesbare, forsøkt å skrive populært for allmennheten. Men noe av fagstoffet blir tungt, det må jeg innrømme. Jeg skrev en doktorgradsavhandling basert på båtfunnene på Bryggen i Bergen, middelalderfunn, og den er ikke lettlest. Men så er det visse formelle krav også, da, knyttet til dette.
– Og nå er boka ute. Gratulerer! Du har kanskje fått blod på tann nå?
– Ja! Jeg har arbeidet med båtutgravinger, med Klåstadskipet i Vestfold, et i Asker og et på Sørenga i Oslo, som jeg gjerne vil ha samlet til én bokutgivelse.
– Kanskje bruke litt kortere tid nå?
– Ja, det er jeg pukka nødt til.

Legger til rette

– Det er hyggelig at Arne Emil Christensen har fullført denne boka. Vi har fulgt spent med på framgangen og er glade for at Christensen har bidratt til mangfoldet av sakprosabøker som gis ut i Norge, sier Lan Phuong Le, seniorrådgiver for stipend og medlemskap i NFFO.
– Hvor strenge eller behjelpelige er NFFO med å gi utsettelser?
– Vi har forståelse for at det dukker opp ulike situasjoner som gjør det vanskelig for skribenter å fullføre arbeidet sitt til planlagt tid, og ønsker å tilrettelegge for at gode faglitterære prosjekter blir skrevet og gitt ut, selv om det noen ganger kan ta lengre tid enn planlagt.
– Samtidig skal stipendmottakeren jevnlig informere administrasjonen om prosjektets framgang gjennom årlige rapporter. Gjennom rapporteringen får vi en dialog med stipendmottakerne, og dette er det som er viktigst for NFFO, sier Lan Phuong Le og legger til:
– Det eldste prosjektet som nå fremdeles er i gang, er fra 1988, og vi ser fram til å høre om hvordan det går med dette prosjektet!

Anette L'orange er en prisvinnende designer. Når hun designer en sakprosabok, må hun tenke på nytt, hver gang.

Kunsten å designe en sakprosabok

Når Anette L'orange formgir en sakprosabok, bruker hun ikke én metode. Hver eneste bok krever sitt eget grep.

Hilde Østby

Anette L'orange / Blunderbluss

Mange tenker nok ikke på at designen til en sakprosabok kan være alfa og omega for om den blir plukket opp og lest. Men så viktig er en god design, og særlig forsiden, at det er gjenstand for et eget punkt i normalkontrakten. For forsiden er selve møtepunktet mellom markedskrefter og estetikk, mellom forfatterens ønske om å uttrykke sin visjon for boka og forlagets plan om å lage noe kommersielt salgbart og som synes i bokhandelen. Og den som står midt i denne skvisen, er designeren.

– Omslaget er selvsagt en veldig viktig del av det å formgi en bok, og det *må* være sjangeradekvat, vil noen hevde. Og som regel vil jeg si at dette stemmer. Men hva betyr egentlig det? Jeg mener at omslagets primære oppgave er å formidle innholdet og *personligheten* til boka, for alle stemmer er jo forskjellige. Det kan ikke se for lyrisk ut eller ligne for mye på skjønnlitteratur. Men jeg kan stadig bli forvirret, for det er ikke alltid jeg skjønner logikken. Hvis alle biografier ligner for mye på hverandre, for eksempel, med et bilde av den biograferte på forsiden, da skiller de seg ikke ut i mengden. Så vil det ikke da være en fordel med et omslag som bryter med nettopp det? sier designer Anette L'orange.

– Det finnes ikke noen fasit på hva som er et godt omslag, påpeker hun.

Vant Årets vakreste

Hun vant nettopp den høythengende prisen Årets vakreste, som deles ut av design- og illustratørorganisasjonen Grafill. Hun fikk gull for designen til boka *Vårt daglige svinn* av Luca Kleve-Rud, som handler om matsvinn. I boka klarte hun på en helt ny måte å formidle statistikk og grafer.

– Det var spennende å tenke helt annerledes om statistikk og kunne tilgjengeliggjøre så mye billedmateriale og fakta. Det er en egen kunst å sette sammen bilder og tekst. Velvalgte og kuraterte bilder til en tekst kan åpne et rom for humor og poesi og refleksjon, sier Anette L'orange.

Boka ble kledd i et grønt omslag, som gir assosiasjoner til de grønne posene for matavfall.

Hver bok er et univers

– Hver bok representerer egentlig et helt eget univers, og jeg må tenke på nytt for hver bok. Det handler om at de som står bak boka, er mennesker og ikke maskiner, og de har hver sin tilnærming. Så jeg snakker med forfatteren. Noen har sterke meninger om hva de vil ha. Min jobb er å formidle og visualisere innholdet i boka, og det skal bli både adekvat og appetittvekkende. Det optimale er når det skjer noe magisk i møtet mellom innholdet og innpakningen. Det jeg ønsker, er å heve innholdet med designen, sier hun.

Når hun designer en bok, er det etter lange samtaler med forfatter og forlag, og ideelt sett får hun også lest noen kapitler av boka.

– Det beste er at jeg leser hele boka, men jeg blir ofte koblet på så sent i prosessen, eller manus er ikke helt ferdig idet jeg skal begynne å designe. Dermed må jeg designe boka parallelt med at den blir ferdig, forteller Anette L'orange.

Jobber intuitivt

Anette L'orange har drevet designstudioet Blunderbuss siden 2004. I mange år jobbet hun primært med magasiner, i tillegg har hun lagd utstillingsdesign, plakater, emballasje og visuelle profiler. Det var ikke gitt at hun skulle designe bøker, selv om hun har designutdanning.

– Før jobbet jeg med alt mulig, den ene jobben genererte den neste, og jeg kom derfor ganske sent inn i dette med bokdesign, selv om det alltid har vært en slags drøm å kunne leve av å lage kunstbøker. Jeg har nok vært mer en askeladd enn en strateg i eget virke og latt tilfeldighetene råde. Det stemmer nok også overens med at jeg alltid har jobbet veldig intuitivt, sier hun.

– Det er interessant at prosessen er så lite analytisk. Men når jeg skal analysere det jeg har laget, og det nærmer seg et ferdig produkt, skjønner jeg hvorfor jeg har gjort som jeg har gjort. Noen analyserer veldig mye i begynnelsen, før de begynner arbeidet. Jeg tenker i bilder, jeg har et visuelt og fantasifullt og assosiativt hode. Jeg setter meg ikke ned og lager brainmaps. Og nå, som jeg har gjort dette så lenge, stoler jeg på instinktene mine. Jeg vet at brikkene kommer til å falle på plass, sier hun.

Omslag 1:

FEM OMSLAG AV ANETTE L'ORANGE OG HVORFOR DE BLE SOM DE BLE:

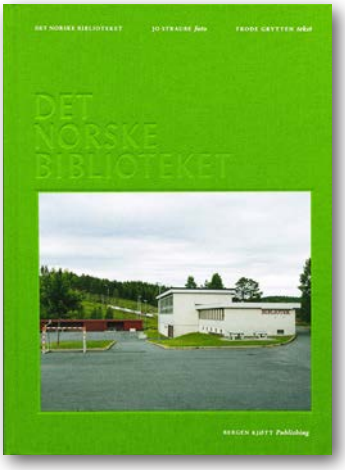

Frode Grytten og Jo Straube, *Det Norske Biblioteket* (2017)

Både fotografiet og typografien som normalt sett er elementer som brukes til å fange oppmerksomhet, er helt nedtonet for å visualisere stemningen i innholdet, og tittelen er til og med satt med blindpreg for å understreke bibliotekets truede eksistens. Forsiden hvisker framfor å rope. Bildet viser i tillegg noe helt annet enn det vi forventer med et bibliotek: en skolegård. Det skal trigge nysgjerrigheten at det er et misforhold mellom det og tittelen. Kåret til Årets vakreste bok i 2018.

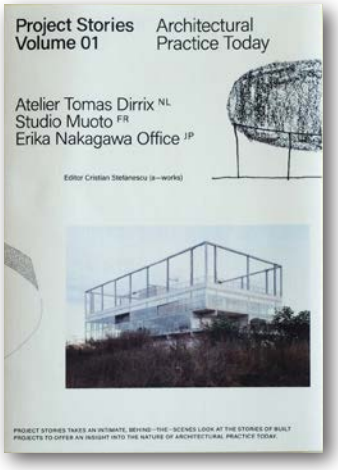

Omslag 2:
Project Stories Vol. 1 (BAS, 2022)

Dette er første bok i en planlagt serie på fire om arkitektur. Den inneholder tre foredrag av internasjonale arkitektkontorer. Omslaget måtte signalisere arkitektur, samtidig som det fragmentariske med mange ulike bildeelementer måtte være tydelig. Her gjaldt det også å komme opp med et konsept som kunne brukes på neste bok, uten å vite annet enn at det er samme typen innhold. Designeren trykte fire farger direkte på finvevet tekstil og brukte dette som smussomslag for å gi boka materialitet og en følelse av noe mer bestandig, slik hus jo er.

Omslag 3:
Luca Kleve-Ruud, *Vårt daglige svinn* (Myrull Media, 2020)

Dette er et langt mindre subtilt konsept. Boka tar for seg en gjennomsnittsfamilies matavfall i løpet av et år, som er blitt dokumentert med en stor mengde fotografier. Omslaget ble laget med helt åpenbare assosiasjoner til den grønne avfallsposen. Boka fikk en såkalt *soft touch folie* som gir en litt gummiert overflate, og tekst og symboler fikk UV-lakk som understreket dette litt plastposeblanke. Omslaget fikk gull i kategorien faktabok voksen, under Årets vakreste bok i 2021.

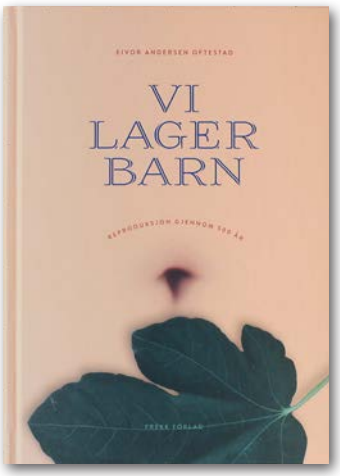

Omslag 4:
Eivor Andersen Oftestad, *Vi lager barn. Reproduksjon gjennom 500 år* (Frekk forlag, 2016)

Tanken var å gi en umiddelbar inngang til materien og samtidig bruke et litt tilsløret uttrykk. Det hører med til helheten at innsiden av omslaget er dekket av fargerike collager. De var satt sammen av illustrasjoner som gjenspeilet et slags kaos av tro, overtro, skam, medisin, vitenskap, kvinnekamp og kvinnens rolle.

Omslag 5:
Hans Johan Sagrusten, *Boka om boka* (Verbum, 2019)

Her kunne designeren virkelig dykke dypt ned i en skattkiste av inspirasjon, referanser og gammelt gods som papyrus og pergamenter, vokstavler og skriftruller, blytyper og tresnitt. Fortellingen tar nemlig utgangspunkt i Bibelen og hvordan denne store boka har påvirket skriftkulturen og den teknologiske utviklingen innen bokkunsten. Omslaget er av et taktilt og kraftig ubleket papir, med tittelen preget i sort: Uten staffasje skulle det gjenspeile materiens vanvittige rikdom, i et formspråk og en palett som lå tett på de historiske referansene, uten å bli støvete.

NFFO på tur igjen

Den store, faglitterære medlemsreisen fortsetter. Nå til Finnmark, Troms og Rogaland.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Til årsmøtet i 2022 utkom første utgave av Bulletin – på veien. Dette er det første av i alt fire utgaver, hvor NFFOs Sverre Gunnar Haga og fotograf Ilja C. Hendel reiser rundt i alle av foreningens regioner, for å møte forfattere og oversettere. I disse spesialutgavene møter du noen av våre 5000 medlemmer som skriver innenfor hele store spennet av det vi liker å tenke på som virkelighet.

Første uka i september reiste de rundt i Finnmark og Troms, og i begynnelsen av desember går turen til Rogaland. Disse to reisene utgjør den andre utgaven av reisemagasinet, som utkommer noen dager før årsmøtet i mars. Her er en liten smakebit sett gjennom øynene og Leica-kameraet til fotograf Ilja.

Første utgave, med reisene i Innlandet og Agder kan leses elektronisk, på vår hjemmeside: nffo.no/aktuelt/nyheter/reisebulletin

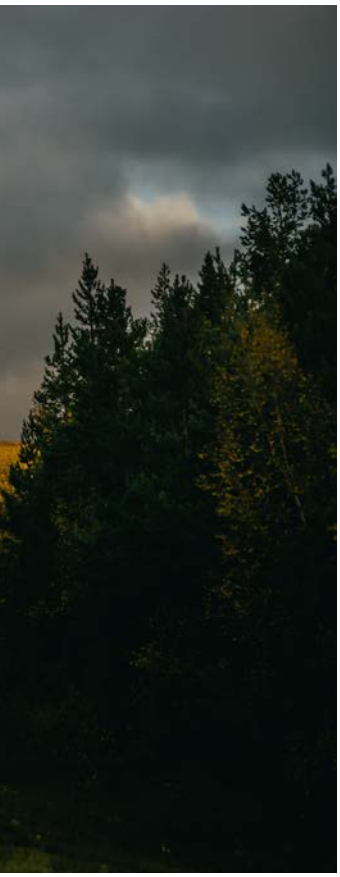

KLIMANØYTRAL DISTRIBUSJON
Levert av Posten

NORGE P. P.
posten

Returadresse:
NFFO
Uranienborgveien 2
0258 Oslo

For flere faglitterære nyheter og arrangementer - les mer på nffo.no

NFFO
NORSK FAGLITTERÆR FORFATTER- OG OVERSETTERFORENING

nffo.no